

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας

6^η διάλεξη: Η Βιομηχανική πόλη και το ζήτημα της στέγασης

Διδάσκουσα: Δρ. Νικολίνα-Σπυριδούλα Μυωφά

Email: n.myofa@aegean.gr

Αστικοποίηση

- Από τον **18^ο-19^ο αιώνα**, η **αλματώδης ανάπτυξη των μέσων μεταφοράς** καθώς και η **κατακόρυφη αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής**, λόγω της βιομηχανικής επανάστασης, οδήγησαν στη **συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις**.
 - Η Μεγάλη Βρετανία στις αρχές του 19ου αιώνα ήταν η πιο αστικοποιημένη χώρα της Ευρώπης.
- Οι κάτοικοι της υπαίθρου **αναζητώντας απασχόληση και μια καλύτερη ποιότητα ζωή** μεταναστεύουν από τις αγροτικές περιοχές στις πόλεις.
 - ✓ *Οι βιοτεχνίες αρχικά και οι βιομηχανίες αργότερα είχαν ανάγκη εργατικών χεριών. Έτσι, οι νέοι των αγροτικών περιοχών μετακινήθηκαν μαζικά από τα μικρά χωριά προς τις μεγάλες πόλεις. (Πολύζος, 2023, 71)*

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στη δημιουργία **βιομηχανικών πόλεων**

Αστικοποίηση

- Υπάρχουν μια σειρά από **αιτίες** που οδήγησαν στην αύξηση του πληθυσμού των αστικών κέντρων:

→ Αίτια απομάκρυνσης από την ύπαιθρο (**push factors**): Η **εκμηχάνιση της παραγωγής και η βελτίωση των μεταφορών και επικοινωνιών** επέτρεψε στο πλεονάζων εργατικό δυναμικό να εγκατασταθεί στις πόλεις αφού πλέον η ζωή στην ύπαιθρο δεν ήταν ελκυστική.

→ Αίτια προσέλκυσης στην πόλη (**pull factors**): Οι πόλεις δεν γιγαντώθηκαν απλά και μόνο επειδή οι συνθήκες παραμονής στην ύπαιθρο έπαψαν να είναι ελκυστικές αλλά **κυρίως εξαιτίας των συνθηκών που δημιουργήθηκαν στις πόλεις συνέπεια της Βιομηχανικής Επανάστασης**. Οι συνθήκες αυτές [**απασχόληση στα εργοστάσια, οικονομίες κλίμακας** (μείωση του κόστους των εμπορευμάτων εξαιτίας της αύξησης της παραγωγής), οι **μειωμένες αποστάσεις μεταφοράς** και η συγκέντρωση των παραγωγικών μονάδων κοντά στις αγορές επέφερε **μείωση του κόστους μεταφοράς των προϊόντων**] είναι που προσέλκυσαν την εγκατάσταση πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα.

(Λαμπριανίδης, 2012, 448-450)

Αστικοποίηση

top 15 cities. in thousands

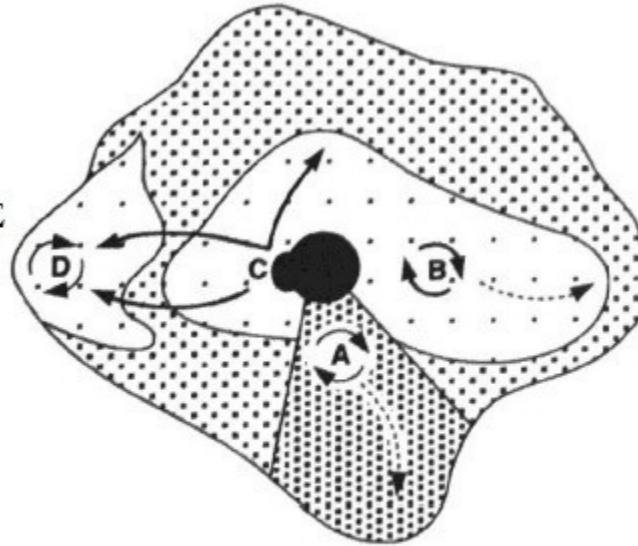
1650		1700		1750		1800		1850	
Constantinople	700	Constantinople	700	Peking	900	Peking	1 100	London	2 320
Yedo	500	Yedo	688	Yedo	688	London	861	Peking	1 648
Peking	470	Peking	650	London	676	Canton	800	Paris	1 314
Paris	455	London	550	Constantinople	625	Yedo	685	Canton	875
London	410	Paris	530	Paris	556	Constantinople	570	Constantinople	785
Kyoto	390	Ahmedabad	380	Osaka	413	Paris	547	Yedo	780
Lahore	360	Osaka	380	Canton	400	Naples	430	New York	645
Isfahan	350	Isfahan	350	Kyoto	362	Hangchow	387	Bombay	575
Osaka	346	Kyoto	350	Hangchow	340	Osaka	383	St. Petersburg	502
Bijapur	340	Hangchow	303	Naples	310	Kyoto	377	Berlin	446
Hangchow	281	Amsterdam	210	Amsterdam	219	Moscow	248	Hangchow	434
Ahmedabad	275	Naples	207	Lisbon	213	Soochow	243	Vienna	426
Naples	265	Canton	200	Meshhed	200	Lucknow	240	Philadelphia	426
Canton	200	Aurangabad	200	Sian	195	Lisbon	237	Liverpool	422
Nanking	178	Lisbon	188	Seoul	187	Vienna	231	Naples	414

Πηγή: Chandler, 1987

Βιομηχανική πόλη

- Η βιομηχανική πόλη «κληρονόμησε» ελάχιστα χαρακτηριστικά από την προβιομηχανική
- Πυρήνας βιομηχανικών πόλεων: **εμπορικός**
- Στον περιβάλλοντα χώρο αυτού του πυρήνα η ύπαρξη των βιομηχανιών καθιστούσε αναγκαία την ύπαρξη **τεράστιας εργατικής δύναμης η οποία θα τροφοδοτούσε με φθηνό εργατικό δυναμικό τα εργοστάσια.**
- Οι εργάτες εγκαθίστανται σε χαμηλής ποιότητας κατοικίες στις **παραγκουπόλεις (slums)** κοντά στον τόπο εργασίας τους, τις βιομηχανίες.
 - ✓ *Το εργοστάσιο έγινε ο πυρήνας του νέου πολεοδομικού οργανισμού, γύρω από τον οποίο αρθρώθηκε κάθε λεπτομέρεια της καθημερινής ζωής. [Συνήθως επιλέγονταν] τοποθεσίες, που κατά κανόνα είχαν υγρό στοιχείο (θαλάσσιο, λιμναίο ή ποτάμιο) ή είχαν άμεση επαφή με τον σιδηρόδρομο. Ο σιδηρόδρομος κατέληγε μέσα στην πόλη σε σταθμό, ο οποίος συνήθως βρισκόταν στις παρυφές του ιστορικού πυρήνα της (Μαρμαράς, 2020, 251).*

- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ & ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
- ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ
- ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΗΣ
- ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΥΨΗΛΗΣ ΤΑΞΗΣ

- A** Μακροπρόθεσμη σταθερότητα: χαμηλά ποσοστά κινητικότητας
- B** Βραχυπρόθεσμη σταθερότητα: υψηλά ποσοστά κινητικότητας σε κοντινές αποστάσεις
- C** Κατακερματισμός της κοινότητας: υψηλά ποσοστά μετάνησης σε μεγαλύτερες αποστάσεις
- D** Συγκρότηση κοινότητας: ραγδαία εν-κινήσει ακολουθούμενη από σταθερότητα

 Predominant direction of population movement
(width of line approximately proportional to volume of movement)

Χωρική Κατανομή πληθυσμού με κριτήριο την κοινωνική τάξη στις Βρετανικές πόλεις του 19ου αιώνα (Πηγή: Pooley, 1979 όπως βρίσκεται στο Pacione, 2001).

Η συγκεκριμένη χωρική κατανομή δεν είναι απόλυτη για όλες τις πόλεις της Αγγλίας της συγκεκριμένης περιόδου και οι ροές μετακίνησης διέφεραν από πόλη σε πόλη.

Πηγή: Δελλαδέτσιμας, 2021

Βιομηχανική πόλη

- Η **πυκνοκατοίκηση** και το **υψηλό κόστος ζωής** κατέστησαν τη βιομηχανική πόλη έναν χώρο όπου οι **συνθήκες διαβίωσης ήταν δύσκολες** και οι **χωροκοινωνικές ανισότητες ακραίες**.
 - Οι συνθήκες στέγασης των πληθυσμών που μετανάστευαν στις μεγάλες αστικές πόλεις κατά την περίοδο της ταχεία εκβιομηχάνισης ήταν άθλιες, όπως περιέγραφε ο **Έγκελς** στο βιβλίο του με τίτλο, **«Για το ζήτημα της κατοικίας»**.
 - Δημιουργία φτωχών και πλούσιων συνοικιών εντός των πόλεων.

Το ζήτημα της στέγασης

- Από τα τέλη του 19ου αιώνα στις περισσότερες χώρες ξεκίνησαν κάποιες προσπάθειες προς την κατεύθυνση της **θέσπισης κανόνων σχετικών** με την αρωγή του κράτους σε ζητήματα στέγασης.

→Σ' όλα σχεδόν τα πολιτισμένα κράτη ψηφίζονται νόμοι προστατευτικοί, ιδρύονται ινστιτούτα, συνεταιρισμοί και εταιρείες για ανοικοδομήσεις και προσφέρονται ευκολίες κάθε είδους και σοβαρές επιχορηγήσεις, για να ενθαρρύνουν το χτίσιμο σπιτιών για τις φτωχότερες τάξεις. Ο πόλεμος όμως, που άρχισε το 1914, σταματάει κάθε σχετική κίνηση.[...] **Οι βάσεις όμως για τη μεγάλη προσπάθεια έχουν καλά θεμελιωθεί και το 1919 ξαναρχίζει ο οικοδομικός οργανισμός με ακόμα μεγαλύτερη ένταση** (Βασιλείου, 1944: 25).

Το ζήτημα της στέγασης

- Είχε γίνει πλέον κατανοητό ότι μόνο μέσω **της παρέμβασης του κράτους στο πλαίσιο ενός ισχυρού κράτους πρόνοιας** θα μπορούσε να δοθεί λύση στο ζήτημα της στέγασης .
 - Η παρέμβαση του κράτους στη στέγαση αποτελούσε έναν από τους πυλώνες της κοινωνικής πολιτικής (μαζί με την περίθαλψη, την εκπαίδευση, την πρόνοια και τις κοινωνικές ασφάλισεις) τη μεταπολεμική περίοδο για τις χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης.

Κοινωνική κατοικία

- Η κοινωνική κατοικία στις χώρες της Ευρώπης (κυρίως) παρέχονταν με τη μορφή **συγκροτημάτων μεγάλης κλίμακας** κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου και σχεδιάστηκε είτε από το κράτος είτε με την υποστήριξή του.

→ Η περίοδος μετά τον Β΄ΠΠ θεωρείται για την Ευρώπη η **χρυσή εποχή της κοινωνικής κατοικίας**. **Εκατομμύρια σπίτια χτίστηκαν, η πλειονότητα σε μεγάλα συγκροτήματα**. Τα συγκροτήματα κοινωνικής κατοικίας δεν στόχευαν μόνο στις εργατικές τάξεις, αλλά επίσης και στις μεσαίες [...] και στις κατώτερες τάξεις [...]» (Wassenberg, 2018, 40).

Κοινωνική κατοικία

- Τα συγκροτήματα αυτά είναι ομάδες κατοικιών που αναγνωρίζονται ως ξεχωριστές και διακριτές οντότητες και παρέχονται είτε για ενοικίαση (συνήθως) είτε για ιδιοκατοίκηση (Power, 1997).
- Επίσης, διακρίνονται από τις υπόλοιπες οικιστικές μονάδες λόγω διαφορών στη μορφή και στον τρόπο κατασκευής. Το κάθε συγκρότημα αποτελείται από πολυώροφες πολυκατοικίες οι οποίες είναι κατασκευασμένες σε μεγάλη κλίμακα για το τοπικό πλαίσιο (Wassenberg, 2018, 38). Κατασκευάζονταν δηλαδή με στόχο να φιλοξενήσουν μεγάλο αριθμό κατοίκων.

Κοινωνική κατοικία

- Τα συγκροτήματα αυτά κατασκευάστηκαν με βάση τις αρχές του μοντέρνου κινήματος όπως εκφράστηκαν από τον αρχιτέκτονα **Le Corbusier**. Σύμφωνα με τον ίδιο, τα σπίτι αποτελούν «μηχανές κατοίκησης» και οι 3 αρχές της βιομηχανικής εποχής (αποτελεσματικότητα, ορθολογισμός και μαζική παραγωγή), συνέθεσαν το μανιφέστο του. [...] Η πρότασή του αφορούσε την κατασκευή πολυώροφων κτηρίων και τη μετατροπή της υπόλοιπης γης σε χώρους πρασίνου και αναψυχής. Πίστευε ότι ο ουρανοξύστης ήταν η αποτελεσματικότερη κτηριακή μορφή καθώς μεγιστοποιούσε την αξία γης και απελευθέρωνε χώρους για χώρους αναψυχής και πάρκα. Οι ουρανοξύστες σύμφωνα με τον ίδιο θα διευκόλυνε το συνωστισμό των μεγάλων πόλεων και ταυτόχρονα θα αύξαναν την πυκνότητα του πληθυσμού (Stevenson, 2007, 136).

Κοινωνική κατοικία

- Ο Lefebvre (στο βιβλίο του «Δικαίωμα στην πόλη») είχε ασκήσει κριτική στη **σχεδόν μηχανιστική κατασκευή των συγκροτημάτων κοινωνικής κατοικίας**. Ο δημόσιος τομέας αναλαμβάνει το ρόλο της κατασκευής κατοικιών αλλά, παρ' όλα αυτά, *οι δημόσιοι και ημι-δημόσιοι οργανισμοί δεν οδηγούνται από κάποια πολεοδομική σκέψη, αλλά απλώς με βάση το σχέδιο να προσφέρουν όσο το δυνατό γρηγορότερα, στο μικρότερο δυνατό κόστος, όσο το δυνατό περισσότερες κατοικίες* (Lefebvre, 2006 [1968]: 41).

Dorset Estate, Λονδίνο, 11ορόφων με 266 κατοικίες. Ολοκληρώθηκε η ανέγερσή του, το 1974

Cranbrook Estate στη συνοικία Bethnal Green του Λονδίνου (αποτελείται από 6 πολώροφα κτήρια με 530 κατοικίες). Ολοκληρώθηκε η ανέγερσή του, το 1972.

Εντός της μητροπολιτικής περιοχής του Παρισιού στις κοινότητες Orly και La Courneuve ανεγέρθηκαν τη δεκαετία του 1960 μεγάλα συγκροτήματα. Στη La Courneuve 35 κτήρια (4-26 ορόφων) με 4.900 κατοικίες και στην Orly ποικιλία κτηρίων από 4-16 ορόφων με 5.492 κατοικίες (Lelevrier and Melic, 2018, 323)

Στην περιοχή Tensta στη Στοκχόλμη, ανεγέρθηκε συγκρότημα μεγέθους 5.931 κατοικιών την περίοδο 1966-1971 (Musterd and Van Kempen, 2005, 89)

Βιβλιογραφία

- ✓ Βασιλείου Ι. (1944). *Η λαϊκή κατοικία. Κοινωνικές Τεχνικές και Οικονομικές Απόψεις. Η Λαϊκή Κατοικία σε Διάφορες Ξένες Χώρες και στην Ελλάδα*. Αθήνα: Π.Α. Διαλυσμά.
- ✓ Δελλαδέτσιμας, Π. Μ. (2020-2021). Σημειώσεις μαθήματος Αστικής Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Γεωγραφίας (σε συνεργασία με Γ. Τσεβά και Α. Ξυνό).
- ✓ Έγκελς Φ. (2012 [1872]). *Για το ζήτημα της κατοικίας*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- ✓ Λαμπριανίδης Λ. (2012). *Οικονομική γεωγραφία. Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*, 2η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- ✓ Μαρμαράς Ε. Β. (2020). *Η Ευρωπαϊκή πόλη στη διαδρομή του χρόνου*. Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης.
- ✓ Πολύζος Σ. (2023). *Αστική Ανάπτυξη*, 2η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Βιβλιογραφία

- ✓ Chandler T. (1987), *Four thousand years of urban growth : an historical census*, Lewiston, N.Y., U.S.A. : St. David's University Press.
- ✓ Lefebvre H. (2006 [1968]). *Δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική*, μτφ. Τουρνικιώτης Π. και Λωράν Κ., Αθήνα: Κουκκίδα.
- ✓ Power A. (1997). *Estates on the Edge. The Social Consequences of Mass Housing in Northern Europe*. London: Macmillan Press LTD.
- ✓ Stevenson D. (2007). *Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- ✓ Wassenberg F. (2018). *Beyond an Ugly Appearance: Understanding the Physical Design and Built Environment of Large Housing Estates*. in Hess D.B., Tammaru T. and Van Ham M. (eds.), *Housing Estates in Europe: Poverty, Ethnic Segregation, and Policy Challenges*. International Publishing: Springer, pp. 35-55.